

első csoporttal rokonítható, de a dallamok felső, ill. középső regiszterébe érkező és 4) karakteres dallamrajzzal nem rendelkező, recitativ típusú. Minden egyes dallamrajzhoz külön, a tájékozódást megkönnyítő ábrácska csatlakozik, ezeknek a második kötet végén található összesített felsorolása nagymértékben megkönnyíti a kolindák beazonosítását. Az egyes alcsoportokat többnyire az azonos hangnemi (1) moll jellegű, 2) dúr jellegű, 3) plagális) és az azonos metrikus rendbe (a) tri- és b) tetrapódikus) tartozó dallamok alkotják. A dallamok a Paula Carp elgondolásán alapuló relatív transzpozíciós rendszer alapján vannak lejegyezve.

Minden egyes alfejezetet szöveges rész indít, ezek a szerzőtől megszokott végtelenül pontos, tárgyyszerű stílusban foglalják össze az adott dallamcsoport legfontosabb tulajdonságait formai, dallami, ritmikai szempontból vagy éppen a refrének elhelyezkedése alapján. A szöveges leírást rögtön követik a konkrét dallampéldák; amint már említettük, lehetőség szerint minden dallamcsoportból a legjellemzőbb, legépebben megmaradt, legszebb változatok. Összesen 262 dallam variánsait tartalmazza a gyűjtemény. Az egyéb változatok adatai a fejezetvégi táblázatokban találhatóak meg, ezen adatok nyomán azok kikeresethetők az egyes gyűjteményekből, könyvtárakból, archívumokból. Diagramokon és különböző színek

segítségével differenciált megyei bontású térképeken tanulmányozhatjuk az egyes dallamcsoportok Erdélyen belüli elterjedtségét.

A kötet kétnyelvűsége – a szöveg végig párhuzamosan olvasható angolul és románul – felbecsülhetetlen értékű; Roxana-Paula Huza fordítása választékos és igényes. A könyvet három nyelven közölt rövid összefoglaló és egy erősen megrostált, valóban csak az alapvető jelentőségű könyveket, tanulmányokat tartalmazó bibliográfia zárja. A DVD-mellékleten pedig valamennyi, értékelhető minőségben fellelhető kolindadallamot meghallgathatjuk.

Meggyőződésünk, hogy e nagy horderejű munka az eddiginél sokkal nagyobb visszhangot érdemelne. Mi több, elérhetővé kellene tenni a jelentősebb európai zenei könyvtárakban, kiváltképp Románia és Magyarország területén. Szenik Ilona kolindarendszerezése egyébként a katalógus megjelenése óta a kolozsvári kutatócsoport legutóbbi munkájában, a 2013-as mőcvidéki anyagot feldolgozó antológiában (*Muzică vocală tradițională din Munții Apuseni*) is messzemenőig működőképesnek bizonyult.

Köszönet illeti e hatalmas vállalkozás valamennyi résztvevőjét az elvégzett munkáért!

Horváth Bálint

Épített örökségünk. Kirándulás Kalotaszeg tájain

Furu Árpád: Kalotaszeg népi építészet. Exit Kiadó, Kvár 2012. 100 old. Második, bővített kiadás

Erdély egyik legismertebb tájegysége, Kalotaszeg népi építészetének jellegzetes elemeit mutatja be Furu Árpád *Kalotaszeg népi építészet* című kötete. A szerző az elmúlt években doktori kutatási programja keretében Kalotaszegen is végzett felméréseket, amelyek eredményeit az itt bemutatott könyv 2012-es, második kiadásában tárja az olvasók elé.

Furu Árpád tudományos kutatásainak tárgya Erdély népi építészet, fókuszba helyezve a népi

építészet táji formáit, időbeni alakulásait, valamint a különféle kölcsönhatásokatt a népi építészetben belül, illetve a népi építészet és az ún. „magasépítészet” között.

Erdély népi építészetének vizsgálata fokozatosan alakult az évek során, legfőképpen a kibővült érdeklődési körben és az adatfelvétel módszertanának javulásában figyelhető meg. A népi építészeti kutatás konkrétumaival, épületek részletes leírásával a legkorábban a 20. század első éveiben

találkozhatunk. A század második felétől az épületek szerkezete mellett vizsgálták azok berendezését, figyelembe vették a házhoz tartozó udvart, telket, melléképületeket és esetenként a faluszerkezetet is.

Szintén a 20. század második felében, a magyarországi kutatásoknak köszönhetően, egységesült a terminológia és a vizsgálati metodika is. Sajnos ez nem mondható el a román nyelvű kutatásokra is, ezért a népi építészeti kutatásának egyik legfontosabb hiányosságát abban látja a szerző, hogy a kutatások ebben az időszakban aránytalanok a területi és tartalmi részeket illetően.

A 18–19. századi Erdély vegyes lakosságú falvaiban az azonos anyagi és társadalmi helyzettel rendelkező román és magyar lakosság nagymértékben hasonló kialakítású épületekben lakott, minimális diszítésbeli eltérésekkel. A népi építészeti kutatástörténetében felleltározható kutatások mégis különálló módon a magyar, a német, a román és a szláv házak sajátos jellemzőit vizsgálták, figyelmen kívül hagyva a térség erőteljesen multikulturális jellegét.

A régió népi építészetének százéves múltra visszatekintő kutatástörténetében első alkalommal Furu Árpád munkájában összpontosul egy egységes szempontrendszer szerinti népi építészeti adatbázis. Ez a történeti Erdély, a Keleti- és Déli-Kárpátok, valamint az Erdélyi-szigethegység gerince, a Meszes és a Kővári-szoros között húzódó egykori Erdélyi Nagyfejedelemség egész területére vonatkozik.

A magyar néprajzi tájegységek korábbi vizsgálata kizárólag a magyar nyelvterületre terjedt ki, általános néprajzi szempontokat követve. Furu Árpád kutatása kimondottan az építészetre összpontosított, viszont figyelembe vette a nem magyar, azaz román, szász és vegyes lakosságú területek építészetét is.

Furu Árpád felmérése az 1999-ben indult népi építészeti örökségre koncentrált adatfelvételi program keretében végzett munka adataira alapul, mely a Nemzeti Kulturális Örökségvédelmi Minisztérium (NKÖM) támogatásával, a Transylvania Trust

Alapítvány és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum együttműködésével valósult meg. A program célja mintegy 1000, a 19–20. század fordulóján legalább 33% magyar lakossággal rendelkező település teljes népi építészetének gyors, adatlapos és fényképes inventarizációja volt. Anyagi okok miatt azonban csak Kalotaszegen, Udvarhelyszéken és kismértékben Mezőség településein készült adatfelvétel összesen 80 faluban. Az adatok feldolgozásának eredményeit Furu Árpád a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatásával közölte a *Kalotaszeg népi építésze* és az *Udvarhelyszék népi építésze* című kötetekben.

A népi építészeti teljes dokumentálását Furu Árpád Kalotaszegen 17 jelentős magyar vonatkozású örökséggel is rendelkező falujában végezte. A többi falu felmérése 2005-től folytatódott a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Az adatfelvételt Kalotaszeg románlakta vidékeire is kiterjesztette, eljutva ezáltal 68 településre.

Kalotaszeg sajátos értékei, főként a népi építészeti az elmúlt évszázadban számos néprajzkutatót foglalkoztattak. Olyan szakemberek neveit jegyzi, mint Jankó János, Malonyai Dezső, Bátky Zsigmond, Kós Károly, dr. Kós Károly, Balassa M. Iván, Miklósi-Sikes Csaba, Sebestyén Kálmán és sokan mások. Jankó, Malonyai és Bátky feltárásai óta több mint egy évszázad telt el, ezeket egészíti ki immár Furu Árpád munkája, amelyre a népi építészeti modern kutatásának módszertana jellemző.

A kutatás módszertanát, az adatgyűjtés mikéntjét Furu Árpád így foglalja össze: „Kísérlet tettem egy, a történelmi Erdély népi építészetére vonatkozó tipológia és egy ehhez kapcsolódó módszertan felállítására. Az így kapott eredményeket térképre vetítem annak érdekében, hogy népi építészeti tájegységeket és kistájakat, ezek kialakulásának időbeliségét, kölcsönhatásait meghatározhasam.” (Furu Árpád: *Táji tagolódás Erdély népi építészetében*. Kvár 2015. 11–12.) A szerző egzakt, matematikai modellezést dolgozott ki, a szakszerű adatoláshoz változókat használt a lakóházra, udvarhasználatra, kapukra, településszerkezetre vonatkozólag. A következő

változókat használta: alaprajzi elrendezés (pitarvos, kemencés, ereszes, kamrás, konyhás, ereszes oldalkamrás), pince, tüzelők, füstelvezetés, falszerkezetek, födémszerkezetek, tetőszerkezet, héjazat, tetőforma, tornáctípus, tornácszerkezet, homlokzatképzés, homlokzati arányok, díszítések, nyílászárók, datálás, udvarelrendezés (csoportos, baromudvaros, soros, keresztcsűrös, zárt, kerített, párhuzamos, szabálytalan), sutóház, kemence, gabonás, kas, csűr, búzaszín, ólak, kapuk (faragott fa utcaajtó, székelykapu, kőlábas kapu, faragott kőkapu, falazott fedeles kapu stb.), településszerkezet (halmazos, elnyújtott halmazos, szalagtelkes, orsós, völgyi láncfalú, teleklábas, szeres, elszórt, tanya), utcabéépítés (fésűs, fűrészfogas, laza sorház, zárt sorú, előkertes, utcafrontos).

A könyv Kalotaszeg minden településére kiterjedő, portákra lebontott részletes adatfelvétel alapján mutatja a népi építészet sajátos emlékeit. A következő tárgykörökre tér ki részletesen: településszerkezet, telekelrendezés, a lakóház alaprajzi és szerkezeti felépítése, tüzelőberendezés, díszítés, melléképületek, faragott kapuk és a tájegységen belüli területi változatosság. A teljesség igényével élve a szerző az egyes strukturális elemeket gyakran részletező alapossggal mutatja be. *A lakóház szerkezeti felépítése* című fejezetben például a *Falazat* következő típusait ismerteti: kőfalak, boronafalak, zsilipes falak, vegyes falak, téglafalak.

A kötet a következő falvak településszerkezetét mutatja be: Kalotaszentkirály, Zentelke, Magyarókereke, Kalotadamos, Jákótelke, Nagykalota, Magyarvalkó, Kalotabökény, Bocs, Incsel, Meregyó, Kiskalota, Sárvár, Nyárszó, Körösfő, Erdőfalva, Deréte, Bedecs, Magyargyerőmonostor, Romángyerőmonostor, Gyerővásárhely, Gyerőfalva, Kispetri, Nagypetri, Sztána, Zsobok, Farnas, Magyarbikal, Ketesd, Alsófüld, Közép- és Felsőfüld, Váralmás, Középlak, Almástamási, Kisbács, Szucság, Andrászáza, Méra, Magyarvista, Magyarorbó, Türe, Inaktelke, Mákó, Egeres, Nádasdaróc, Bogártelke, Jegenye, Magyararkapus, Magyararkiskapus, Egerbegy, Magyarlóna, Magyar-

fenes, Tordaszentlászló. A mellékletek között helyet kapott a *Képjegyzék*, *Helynevek jegyzéke*, illetve a *Hivatkozott irodalom*. A román és angol nyelvű ismertető segítségével más anyanyelvű érdeklődők is hozzáférhetnek a kötetben bemutatott információkhoz, a könyv egyik fontos hozadéka ugyanis a román és magyar falvak építőművészetében megfigyelhető párhuzamok és különbségek bemutatása.

A kötet nyelvezete választékos, szakmai és ugyanakkor olvasmányos is. A kötetben igen hangsúlyos szerepet kaptak a térképek, az alaprajzok, valamint a szerző és munkatársai által készített fényképek, amelyek szorosan kapcsolhatóak a szöveghez, kiegészítik azt. Nem művészi fotográfiák, inkább informatív dokumentumok. A vizuális élményt fokozza a könyv nyomdai kivitelezésének magas színvonala is.

Furu Árpád *Kalotaszeg népi építésze* című munkája sajátos és egyedi színfoltja a népi építéssel foglalkozó kutatásoknak, hiszen modern módszertannal, interkulturális szemléletmóddal közelít a témához, részletes és alapos bemutatásait pedig igényes látványelemek segítségével szemlélteti, így a laikus olvasóhoz is közel tudja hozni a néprajzi kutatómunka eredményeit.

A kötet értékelése és értelmezése szempontjából fontos lehet, hogy a szerző nem állt meg egyetlen térség alapos megismerésénél és ismereténél, kutatói munkásságát doktori programja keretében kiterjesztette a teljes történelmi Erdély területére, és *Táji tagolódás Erdély népi építészetében* címmel 2015. február 13-án sikeresen meg is védte disszertációját a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. A kalotaszegihez hasonló saját kötete jelent meg Udvarhelyszék népi építészetéről is (*Udvarhelyszék népi építésze*. Exit Kiadó, Kvár 2012), és társszerzője a Torockó népművészetét bemutató monografikus munkának is (Dr. Kós Károly – Szentimrei Judit – Dr. Nagy Jenő – F. Halay Hajnal – Furu Árpád: *Torockói népművészet*. Exit Kiadó, Kvár 2010).

Makkai Júlia Anna